

Використані джерела:

1. Градовский А. Д. Собрание сочинений: [в 3-х т. – т. 3] Государство и прогресс / А. Д. Градовский. – СПб. : Типография М. М. Стасюлевича, 1899. – 613 с.
2. Конституция Республики Польша : [пер. с пол. А. Кубика]. – Варшава : Изд-во Сейма, 2001. – 104 с.
3. Михальченко М. І. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи / М. І. Михальченко. – Дрогобич : ВФ “Відродження”, 2004. – 488 с.
4. Михальский В. Методы формирования административного деления Польши // Геополитическое и социальные проблемы бывших социалистических стран. – Лодзь : UL, 1993. – 6 с.
5. Ustawa o samorządzie województwa z dnia 5 czerwca 1998 r. – Rešimodostęp: www.sejm.gov.pl.
6. Ustawa o wojewodzie i administracji rządowej w wojewodztwie z dnia 23 stycznia 2009 r. – Rešimodostęp: www.sejm.gov.pl. __
7. Statut Podlaskiego Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku // www.białystok.uw.gov.pl.
8. Конський С. Місцеве самоврядування: досвід Польщі. Структура і функції воєводства. – Режим доступу: <http://soskin.info/ea/2001/1/20010184.html>.
9. Шевчук Л. Т. Зарубіжний і вітчизняний досвід реформування адміністративно-територіального устрою / Л. Т. Шевчук. – Львів, 2007. – 254 с.
10. Корнієнко М. І. Територіальна організація влади в Україні: якою вона має бути? // Право України. – 2010. – № 4. – С. 239-248.

Мищук В. В. Пути оптимизации унитарной формы государственного строя Украины на примере Италии.

В статье исследуются пути оптимизации унитарной формы государственного строя Украины на примере Польши. Сделан вывод о целесообразности расширения объема полномочий органов местного самоуправления в Украине.

Ключевые слова: унитарное государство, децентрализация, территориальное устройство государства.

Mishchuk V. Ways of optimization of unitary form of the political system of Ukraine on the example of Poland.

In the article the possible ways of optimization of unitary form of the political system of Ukraine are probed on the example of Poland. A conclusion is done about expedience of expansion of volume of plenary powers of organs of local self-government in Ukraine.

Keywords: unitary state, decentralization, state's territorial structure.

УДК 340.12:342.727];(070+379.823)

Погоріла Л. П.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

**ІНСТИТУТ НЕДЕРЖАВНИХ ЗМІ ЯК ГАРАНТІЯ
СВОБОДИ СЛОВА В ГРОМАДЯНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ**

У статті досліджується сутність інституту недержавних засобів масової інформації в умовах всесвітньої глобалізації та їх вагомий вплив на забезпечення і водночас захист свободи слова в громадянському суспільстві.

Ключові слова: громадянське суспільство, глобалізація, свобода слова, недержавні засоби масової інформації.

В умовах сьогодення розвиток будь-якої держави не може знаходитись осторонь загальносвітових процесів глобалізації, без якої фактично неможливий правовий, економічний, політичний чи соціальний розвиток сучасного суспільства. Відповідно трансформуються і суспільні відносини, а разом з ними і громадянське суспільство та його окремі інститути.

Одним із таких інститутів, що виступає засобом соціально-правової консолідації суспільства, є недержавні засоби масової інформації (ЗМІ). Адже саме вони повинні бути наддівними засобами представництва всього спектру суспільних інтересів, всезагальними посередниками між суспільством, державою та владними структурами.

Головною ознакою громадянського суспільства теорія права визначає широке забезпечення прав людини, вільний вибір нею різноманітних форм політичного і економічного життя, форм світогляду та ідеології, у можливості пропагувати й обстоювати свої інтереси та переконання.

Економічною, політичною та правовою основою становлення та розвитку громадянського суспільства є свобода, яка перетворює його на динамічну структуру, що постійно розвивається та вдосконалюється.

Особливого значення в таких умовах набуває забезпечення і захист кожною державою гарантованого права людини на свободу слова та доступ до інформації.

Вперше право людини і громадянина на інформацію було встановлено Загальною декларацією прав людини 1948 р. Слід підкреслити, що це право закріплювалось не як самостійне право, на що іноді вказується окремими науковцями, а як складова права кожної людини на свободу переконань і на вільне їх вираження, яка визначила свободу на пошук, одержання та поширення інформації та ідей, про що свідчить ст. 19 вказаної декларації. Аналогічно це право закріплено також в таких міжнародно-правових актах: Європейській конвенції про захист прав і основних свобод людини (п. 1 ст. 10) 1950 р. та Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (п. 2 ст. 19) 1966 р. та ін. [4; 90].

Отже, право на інформацію та свободу слова і думки є одним з фундаментальних прав, закріплених основоположними міжнародними нормативно-правовими актами з прав людини, конституціями переважної більшості держав світу. Крім того, варто наголосити на тому, що в контексті світових тенденцій до всезагальної демократизації, існує потреба у виробленні стандартизованого механізму забезпечення та безпосередньої реалізації самими громадянами таких прав у взаємодії з інститутами громадянського суспільства.

На сучасному етапі розвитку наукової думки суперечливість та складність процесу глобалізації, його вплив на розвиток інститутів громадянського суспільства та на забезпечення громадянам загальноновизнаних природних прав викликає активну дискусію серед вчених. Підтвердженням тому є значна кількість наукових праць, статей, монографій як зарубіжних, так і вітчизняних економістів, політологів, соціологів, правознавців, зокрема Д. Блумлера, М. Гуревича, С. Спаркса, П. Далгрена, Р. Коллінза та В. Бебика, Г. Почепцова, К. Трими, І. Слісаренка, Д. Дуцик, Г. Хлистуна.

Разом з тим, даний аспект досі не був розглянутий з правової точки зору, відтак, **метою статті** є дослідження сутності інституту недержавних засобів масової інформації в умовах всесвітньої глобалізації та їх вагомий вплив на забезпечення і

водночас захист свободи слова в громадянському суспільстві.

Глобальна суспільна сфера, що загалом складається, з одного боку, із суспільно-політичної, соціально-економічної та духовно-інтелектуальної сфер, а з іншого боку, із сукупності національних суспільних сфер, з метою забезпечення своєї цілісності і керованості потребує здійснення відповідних заходів із самоорганізації та самоуправління глобального суспільного життя [1, с. 43].

Відтак, за останні роки створення та діяльність недержавних ЗМІ в світі набуває все більшої актуальності, зростає їх кількість і відповідно вплив на суспільну думку, що в умовах глобалізації значно підвищує їх суспільну значущість. Така тенденція свідчить про те, що людство прагне створити на світовому рівні важелі впливу на публічну владу та віднайти шляхи взаємодії з нею як окремій країні, так і світовій спільноті в цілому. Тому, теоретично можна припустити, що це є підґрунтям для появи глобального громадянського суспільства.

Відомий український історик і публіцист М. П. Драгоманов був прибічником визначення громадянського суспільства не просто як об'єднання людей, а саме як об'єднання вільних і рівних громадян, взаємовідносини між якими регулюються переважно засобами морального впливу. У цьому полягає одна з відмінностей громади від держави, яка є, на думку М. П. Драгоманова, насильницьким об'єднанням. Лише у громаді створюються умови для вільної самореалізації особистості [7, с. 37]. Також, у своїх працях М. Драгоманов зосереджував значну увагу на вирішенні проблеми надання широким народним масам можливості безпосереднього впливу на законодавчу та виконавчу владу в державі, передачі якомога більшого обсягу управлінських функцій від держави до органів громадського самоврядування, інститутів громадянського суспільства.

В громадянському суспільстві інтеграція особи й держави, забезпечення свободи слова і думки, достовірне інформування спільноти про державотворчі процеси відбувається через інститути громадянського суспільства, в першу чергу через недержавні ЗМІ.

У науковому доробку світової та вітчизняної правової науки відсутнє поняття недержавних ЗМІ як інституту громадянського суспільства. Однак, широке висвітлення пресою важливості існування таких ЗМІ та підтримка цієї позиції суб'єктами влади, а також існуюча практика створення недержавних ЗМІ у деяких зарубіжних країнах, дає змогу визначити їх як вільний від державного контролю гарант прав людини, що створює умови, які сприяють реалізації прав громадян, всебічному вияву їх політично-правової та соціальної ініціативи, особистих здібностей.

В розвиненому громадянському суспільстві діяльність недержавних ЗМІ реалізовується в демократичних, правових формах і спрямовується на забезпечення й захист прав людини і громадянина, гуманістичних цінностей. Недержавні ЗМІ є гарантією проти всевладдя держави, оскільки ці суб'єкти покликані забезпечувати безперебійну та достовірну поінформованість громадян, але, разом з тим, можуть існувати лише в країнах з орієнтацією на принципи правової держави та громадянського суспільства. Саме тому наукове обґрунтування поняття недержавних ЗМІ є надзвичайно важливим з позиції розуміння громадянами тієї чи іншої держави можливості створення таких ЗМІ, продовженням чого може стати громадська

ініціатива та відповідне законодавче закріплення інституту недержавних ЗМІ.

Це дійсно обґрунтовується тим, що держава повинна не виходити за межі своїх повноважень і перебувати під ефективним соціальним та інформаційним контролем ЗМІ. Тільки громадянське суспільство за допомогою недержавних ЗМІ може створити систему дієвих гарантій від тоталітаризму, незаконного обмеження прав і свобод людини та громадянина. Розвиток саме таких ЗМІ є запорукою демократичної модернізації суспільства, умовою соціальної стабільності та національної інформаційної безпеки.

У цьому контексті слід зазначити, що право користуватись та розповсюджувати інформацію, бути її носієм є одним з найважливіших у переліку демократичних свобод в сучасному суспільстві. Адже “ці права пов’язані з суверенністю держави, із можливостями народу висловлювати свою суверенну волю, бути активним учасником суспільних процесів” [8, с. 57].

Недержавні ЗМІ як інститут громадянського суспільства істотно впливають на реалізацію конституційно закріплених норм, що забезпечують свободу слова, скасування цензури, дають можливість ЗМІ всебічно та неупереджено висвітлювати важливі події, явища в суспільно-політичному житті країни та світу.

Специфікою призначення і основою діяльності недержавних ЗМІ є те, що їх діяльність не повинна бути спрямована на маніпулювання масовою свідомістю. Разом з тим, такі основи функціонування недержавних ЗМІ є не вигідними, як для бізнес-структур, з економічної точки зору, так і для державної влади, провладних партій чи опозиційних сил, з політичної точки зору, тому що вони перешкоджають лобіюванню через мас-медіа корпоративних чи індивідуальних інтересів.

Загальновідомим є той факт, що вплив ЗМІ на формування у громадян бачення правової, економічної, соціальної реальності (“гейткіперство”) здійснюється через визначення порядку висвітлення інформації, об’єктивності подачі матеріалу, ігнорування тих чи інших подій, що відбулися або їх “штучне” створення. А в умовах всесвітнього інформаційного простору рівень соціальної чи будь-якої іншої відповідальності ЗМІ зводиться до мінімуму.

Науковий підхід до розуміння місця ЗМІ в сучасному суспільстві закладено у праці трьох відомих американських фахівців – Ф. С. Сиберта, У. Шрима і Т. Петерсона “Чотири теорії преси” [9], що була опублікована 1956 році. Згідно з їх дослідженнями, існують чотири теорії преси: авторитарна, лібералістська, теорія соціальної відповідальності і радянська (комуністична). Кожна з яких визначає своє розуміння свободи слова, трактування принципів взаємовідносин ЗМІ зі структурами влади, громадянами (аудиторією), своє трактування соціальної відповідальності ЗМІ тощо. Найбільш перспективною та гнучкою вбачається модель соціальної відповідальності ЗМІ як така, що дає змогу поєднувати свободу преси з відповідальністю, вираженням спільних інтересів, інтеграції суспільства, цивілізованого у межах правового поля вирішення конфліктів, які виникають, роз’яснення громадянам спільних цілей і сприяння формуванню спільних цінностей, представлення різних точок зору, відображення думок і позицій різних суспільних груп. Нині складається парадоксальна ситуація: громадяни довіряють ЗМІ більше, ніж уряду та державному апарату. Так, за даними щорічного опитування найвпливовішої PR компанії світу Edelman (Edelman Trust Barometer за 2012 рік, у середньому телебаченню довіряють 52% осіб, радіо –

60%, пресі – 45% [6].

Зважаючи на зазначені вище результати опитування, потрібно враховувати, що у більшості країн Західної Європи функціонує “дуальна” система комунікаційної сфери, яка складається з громадянського та комерційного компонентів. До громадянських (недержавних) ЗМІ плеядою зарубіжних науковців та законодавцями висуваються наступні вимоги: охоплення всієї території країни, слугування інтересам переважної частини громадян, пряме фінансування та універсальність платні за послуги, дистанціювання від приватновласницьких інтересів, сприяння творчій активності виробників програм [8, с. 58].

Наявність таких вимог свідчить, перш за все, про загальновідому небезпеку концентрації та монополізації ЗМІ у руках однієї особи чи групи осіб як чинників загрози свободи слова в геополітичному режимі, та європейську право-інформаційну традицію щодо створення і розвитку недержавних ЗМІ.

У своїй праці “Соціодинаміка культури” А. Моль зазначає: “ЗМІ фактично контролюють всю нашу культуру, пропускаючи її через свої фільтри, виділяють окремі елементи із загальної маси культурних явищ і надають їм особливої ваги, підвищують цінність однієї ідеї, знецінюють іншу, поляризують таким чином все поле культури. Те, що не потрапило до каналів масової комунікації, у наш час майже не впливає на розвиток суспільства” [5, с. 86]. Отже, на сьогодні кожен громадянин незалежно від статі, віку, релігійних та політичних поглядів не може ухилитися від впливу ЗМІ. Проте, в рамках громадянського суспільства ЗМІ повинні бути не інструментом впливу, а способом діалогової комунікації між громадянами і владними структурами, суспільством і державою. Недержавні ЗМІ повинні гарантувати реальну можливість висловлювати та відстоювати громадську позицію кожній людині. Тільки функціонуючи як недержавні, ЗМІ можуть бути “вартовими демократії”, тому що все, про що вони інформуватимуть, ґрунтуватиметься на підтверджених фактах та неупередженій позиції журналістів.

В Женевській декларації принципів 2003 р. підкреслювалось, що інформаційна сфера громадянського суспільства орієнтована на інтереси людей, відкрита для всіх та направлена на розвиток, а також створення інформації і знань, доступу до них, використання і обміну задля надання окремим громадянам, спільностям і народам можливості в повній мірі реалізовувати свій потенціал для стабільного розвитку і підвищення рівня життя [2].

Згідно з Віндхукською декларацією, прийнятою Генеральною конференцією ЮНЕСКО в 1991 році та Міжнародною федерацією журналістів у Монреалі в 1992 році, під незалежною потрібно визначати пресу, на яку не поширюється урядовий, політичний або економічний контроль, а також контроль матеріалів та інфраструктури, необхідної для виробництва та розповсюдження газет, журналів та періодичних видань. Під плюралістичною пресою вбачається відсутність монополій та існування великої кількості газет, журналів та періодичних видань, що відображають якомога ширший діапазон поглядів у суспільстві [2; 6]. Крім того, відповідно до ст. 19 Загальної декларації прав людини “започаткування, підтримка та зміцнення незалежної, плюралістичної та вільної преси є суттєвими для розвитку і сприяння демократії і економічного розвитку в країні” [2; 10].

Отже, недержавні ЗМІ є невід’ємною складовою механізму функціонування

демократії, її ціннісних і нормативних засад. Щоб дослідити сутність таких ЗМІ потрібно виокремити їх функції, зокрема:

- об'єктивне інформування громадян про найважливіші події;
- освітня функція, яка полягає у доповненні та закріпленні знань, отриманих у всіх закладах освіти (за умови узгодженості телепрограм з навчальними програмами);
- аналіз та контроль, реалізація яких ґрунтується на громадській думці та законодавчому врегулюванні;
- інтегративна функція, що передбачає об'єднання та згуртування суспільних інтересів і є основою для формування впливової опозиції та підвищення активності громадянського суспільства;
- мобілізаційна функція, що спонукає громадян займати активну громадянську позицію та реалізовувати її через форми прямої демократії;
- формування суспільної думки про політично-правовий, економічний та соціальний стан держави та міжнародної спільноти.

Отже, недержавні ЗМІ можна охарактеризувати як такі, що діють на плюралістичних та некомерційних засадах виключно в інтересах певної спільноти (країни, регіону), за рахунок громадського фінансування та не виражають приватних чи вузьких владних інтересів. Крім того, недержавні ЗМІ функціонують як самостійна система передачі інформації, спрямована на формування громадської думки, правової, політичної свідомості та позиції громадян.

Підсумовуючи, зауважимо, що забезпечення та захист свободи слова і думки, доступу до інформації у громадянському суспільстві прямо залежить від створення та розвитку недержавних ЗМІ як гаранту функціонування демократичного механізму взаємодії суспільства і держави. Подальший розвиток даної проблематики потребує ґрунтовного наукового дослідження та нормативно-правових розробок у сфері правового врегулювання статусу та діяльності таких ЗМІ у різних країнах світу.

Використані джерела:

1. *Бєбик В. М.* Глобальне інформаційне суспільство: поняття, структура, комунікації / В. М. Бєбик // Інформація і право. – 2011. – № 1(1). – С. 41-49.
2. *Бішоп Д. Ф.* Оманливість громадської думки / Джордж Ф. Бішоп // Політичний менеджмент. – 2007. – № 5. – С. 4-12.
3. Декларація принципів побудови інформаційного суспільства (міжнародний документ) / ООН. – 2003. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_c57.
4. *Костецька Т. А.* Право на інформацію в системі конституційних прав людини / Т. А. Костецька // Часопис Київського університету права. – 2008. – № 3. – С. 90-95.
5. *Моль А.* Социодинамика культуры / Абраам Антуан Моль. – М.: Издательство ЛКИ, 2008. – 416 с.
6. Результати опитування громадян щодо рівня довіри ЗМІ: (щорічне дослідження) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до опитування: <http://trust.edelman.com/trust-download/global-results>.
7. *Тимошенко В.* Розвиток концепції громадянського суспільства у вітчизняній політико-правовій думці XIX – початку XX ст. / В. Тимошенко // Право України. – 2010. – № 7. – С. 33-42.
8. *Труш М. С.* Засоби масової комунікації у сучасному інформаційно-культурному просторі України: аналітичний огляд / М. С. Труш // Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. – 2010. – № 2(4). – С. 57-61.
9. *Сиберт Ф., Шрамм У., Питерсон Т.* Четыре теории прессы / Фред С. Сиберт, Уилбур Шрам, Теодор Питерсон. – М.: ВАГРИУС, 2008. – 223 с.

Погорелая Л. П. Институт негосударственных СМИ как гарантия свободы слова в гражданском обществе.

В статье исследуется сущность института негосударственных средств массовой информации в условиях всемирной глобализации и их существенное влияние на обеспечение и одновременно защиту свободы слова в гражданском обществе.

Ключевые слова: гражданское общество, глобализация, свобода слова, негосударственные средства массовой информации.

Pohorila L. P. Private media institution as a guarantee of freedom of speech in civil society.

This article deals with the essence of the institution of private mass media in the context of worldwide globalization and their influence for providing and also defending the freedom of speech in civil society.

Keywords: civil society, globalization, freedom of speech, private media.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ НАУКИ

УДК 343.22(477)

*Песцов Р. Г.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова*

ЮРИДИЧНА ОСОБА ЯК СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Стаття присвячена одній із актуальних проблем в кримінальному праві – визнання юридичної особи суб'єктом кримінальної відповідальності. В статті проаналізовано кримінальне законодавство європейських країн, в яких регламентовано даний інститут. Розглядаються види санкцій, можуть застосовуватися до юридичних осіб.

Ключові слова: принцип особистої і винуватої відповідальності, юридична особа, санкції, вина

Проблема кримінальної відповідальності юридичних осіб за неправомірну діяльність і за шкоду, заподіяно особі, суспільству, державі, відноситься до числа надзвичайно спірних та складних. За останні роки в різних країнах ця проблема все частіше і наполегливіше починає обговорюватися. Причиною цьому є шлях технократизації, на який стали країни в своєму економічному розвитку [1].

З часу прийняття Кримінального кодексу в Україні обговорення проблеми щодо визнання юридичної особи суб'єктом злочину набуло особливого значення. Причинами цього стали збільшення кількості злочинів вчинених фактично юридичними особами, а також необхідність приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних вимог.

На сьогодні інститут кримінальної відповідальності юридичних осіб існує в законодавстві Австралії, Великобританії, Бельгії, Угорщині (з 2001 р.), Данії, Ізраїля, Ісландії (з 1998 р.), Канади (з 1997 р.), Польщі (з 2002 р.), Румунії (з 2004 р.) Словенії (з 1999 р.), США, Фінляндії (з 1995 р.), Франції (з 1992 р.), Швейцарії (з 2003 р.).

Кримінальна відповідальність юридичних осіб отримала підтримку і на